ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 103, Nisan 2020, s. 86-90

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.41723>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
11.02.2020

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.04.2020

Dr. Öğr. Üyesi Erol TOPAL

Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü,
etopal@kastamonu.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9773-0389>

TEFSİR-İ EBU'L-LEYS SEMERKANDÎ KASTAMONU NÜSHASI TANITIM YAZISI

Öz

Kur'an Tefsirleri genel olarak rivayet ve dirayet tefsirleri olmak üzere iki kola ayrılır. Tefsîr-i Ebu'l-Leys Semerkandî'nin tefsîri, rivayet tefsîrleri içinde yer almaktadır. Bu tefsîr, Ebu'l-Leys Semerkandî tarafından Arapça olarak yapılmıştır. Daha sonra Türkçeye çevrilmiş olan Semerkandî'nin tefsîri, Anadolu'da tercüme edilen ilk Kur'an tefsîri olarak kabul edilmektedir. Tanıtımı yapılan eser, Kastamonu El Yazmaları Kütüphanesi 37 Hk 2900 numarada kayıtlıdır. Eserde, kitabın Numaniye Medresesinden geldiğini belirten bir not vardır. Eserin aktarıcısı hakkında açıkça bir bilgi eserde mevcut değildir. Eser, metin olarak 320 varaktır. Tefsir edilen kısım En'am suresinden Kehf suresinin sonuna kadardır. Eser okunaklıdır ve herhangi bir tahribat söz konusu değildir. Ayetler, hadis ve konu başlıkları kırmızı mürekkeple; açıklamalar ise siyah mürekkeple yazılmıştır. Eserin dil özelliklerinden 14. yy. civarlarında yazıldığı anlaşılmaktadır. Eserin içinde bir de indeks mevcuttur. Eserde bir çok şahıs ismi ve ayetlerin nüzul sebepleriyle ilgili kıssalar geçmektedir.

Anahtar kelimeler: Kur'an-ı Kerim, tefsir, Ebu'l-Leys Semerkandi

TEFSÎR-İ EBU'L-LEYS SEMERKANDÎ KASTAMONU COPY INTRODUCTION

Abstract

Quran Interpretations are generally divided into two branches as narration and legitimate interpretations. Tefsîr-i Ebu'l-Leys Semerkandî's tefsîri are among the tafsir of narration. This tefsîr was made in Arabic by Abu'l-Leys Semerkandî. The interpretation of Semerkandî, which was later translated into Turkish, is accepted as the first Qur'anic interpretation translated in Anatolia. The work that has been introduced, Eser, is registered in Kastamonu Manuscripts Library at 37 Hk 2900. There is a note that the book came from the Numaniye Madrasa. There is clearly no information about the transponder of the work. The work is 320 leaves as text. The part that is interpreted is from the time of En'am to the end of the Surah Kehf. The work is legible and there is no destruction. Verses, hadiths and topics are in red ink; explanations are written in black ink. 14th century from the language features of the work. It is understood that it was written around. There is also an index in the work. There are many stories about the names of the people and the reasons for the verse of the revelation.

Keywords: Quran, commentary, Ebu'l-Leys Semerkandi

Giriş

Tefsîr kelimesi; Arapça fesere kökünden tef'îl kalıbına sokularak elde edilmiş bir terimdir. Lugatte 1. Yorum; 2. Kur'an-ı Kerim'in mana bakımından izahı anlamlarına gelmektedir. (Devellioğlu 2013:1235) İslami ilimlerin gelişmesiyle tefsir bilimi de buna paralel olarak gelişme göstermiştir. Zaman içinde bu konuyla ilgilenen İslam âlimleri tefsiri de kendi içerisinde çeşitli kategorilere ayırmışlardır. Bunlar genel olarak rivayet ve dirayet tefsirleri olmak üzere iki kola ayrılır. Bunlardan **birincisi** Kur'an-ı Kerim, Resûlullah'ın (asm) sünneti, Sahabe ve Tâbiûn sözlerine dayanan tefsirdir. Bu kaynaklarla yapılan tefsîre "rivâyet tefsîri" denildiği gibi, "**naklî tefsîr**" veya "**me'sûr tefsîr**" de denilir.

Bu tefsîr türüne örnek olarak,

1. İbn Cerîret-Taberî, Câmiu'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân.
2. Ebu'l-Leys Semerkandî, Tefsîru Ebi'l-Leys.
3. El-Vâhidî, el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîz.
4. El-Begavî, Meâlimu't-Tenzîl.
5. İbn Atiyye, el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîr Kitâbi'l-Azîz.
6. İbn-i Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm.
7. Celâleddin es-Suyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr verilebilir.

İkincisi yani "**dirâyet tefsîri**" ise, Arap dili ve edebiyatı, dinî ve felsefî ilimler ile çeşitli müsbet ilimlere dayanan tefsirdir. Bu usûl ile yapılan tefsîre de "**dirâyet tefsîri**" veya "**rey ile tefsîr**" ya da "**ma'kûl tefsîr**" denir.

Örnek: 1.Fahruddin er-Razî, Mefâtihu'l-Gayb (Tefsîr-i Kebîr).

2. Kâdî Beyzavî, Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl.

3. Neseî, Medârikü't-Tenzîl ve Hakâkiku't-Te'vîl.

4. Ebussuûd Efendi, İrşâdü'l-Akli's-Selîmilâ Mezâye'l-Kur'âni'l-Kerim.¹

Yukarıda da görüldüğü gibi Tefsîr-i Ebu'l-Leys Semerkandî'nin tefsîri, rivayet tefsîrleri içinde yer almaktadır. Bu tefsîr, Ebu'l-Leys Semerkandî tarafından Arapça olarak yapılmıştır. Asıl adı Nasr bin Muhammed bin Ahmed bin Muhammed olan Semerkandî, hanefî fıkında çok yüksek dereceye ulaşmış “fakih” unvanını almıştır. Tefsîrinin yanında birçok dinî eser yazmıştır. Semerkandî'nin tefsîri, Anadolu'da Türkçeye tercüme edilen ilk Kur'an tefsîri olarak kabul edilmektedir. Bu tercümeler, Ahmed-i Dâ'î, Ahmed bin Muhammed bin Abdullah bin Arabşah el-Hanefî ve Ebu'l-Fadl Musâ el-İznîkî tarafından yapılmıştır. (Ertaylan 1952: 140) Eserin Türkçeye çeviricileri konusunda farklı görüşler de mevcuttur. Bu kısa bilgiden sonra tanıtımı yapılan eserin künyesi hakkında şunlar söylenebilir: Eser, Kastamonu El Yazmaları Kütüphanesi 37 Hk 2900 numarada kayıtlıdır. Kitabın, Numaniye Medresesinden geldiği belirtilen bir not vardır. Eserin adı “ *Hâzâ tefsîr-i şerîf ebû'l-fazl-i fakîh Ebûl-leys r.a. Semerkandî rahmeten vasi'aten*” olarak kaydedilmiştir. Eserin aktarıcısı hakkında açıkça bir bilgi eserde mevcut değildir. Eserin metinden önceki sayfalarında geçen “tefsîri”-l enfûsi'l-cevâhir” ifadesinden aktarıcısının “el iznikî” olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü adı geçen eser İznîki'ye aittir. Abdulbaki Çetin, “Ebu'l-Leys Semerkandî Tefsirinin Türkçe Tercümesi Üzerine” adlı makalesinde Schacht'a göre Ebu'l-Leys es-Semerkandi tefsirinin İbn Arabşah tarafından Türkçeye çevrilmiş olduğunu, İznîki'nin ise İbn Arabşah'ın tercümesini “Enfesü'l-cevahir” adıyla genişlettiğini aktarır (Çetin 2007: 56). Yine aynı sayfanın devam eden satırlarında “*Hâzâ tefsîr-i şerîf ebû'l-leys semerkandî*” ifadesi geçer. Ayrıca eserin 106b/5. ve 199a/19.satırlarında “İmâm-ı Ebû Leys” ifadeleri geçmektedir. Eserde geçen “cild-i şânîdür” ifadesinden eserin ikinci cilt olduğu anlaşılmaktadır. Eser içinde geçen “süre-i Nisâda zîkr olundu” (40a/10), “süre-i bakârada beyân eyledük” (48a/8-9) ifadelerinden eserin öncesinin olduğu ve “aşağa süre-i mutaffifde beyân olına” (40a/12), ifadesinden de sonrasının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Eser, metin olarak 319 varaktır. Tefsir edilen kısım En'am suresinden Kehf suresinin sonuna kadardır. Üzerinde çalışılan eserde Yûsuf suresinin 42. ayetinden sonra İbrâhîm suresinin 30. ayetinin tefsiri ile devam edilmiştir. Yûsuf suresinin kalan ayetleri, Ra'ed suresinin tamamı ve İbrâhîm suresinin ilk 29 ayeti atlanmıştır. Atlanma sebebi olarak herhangi bir şerhe rastlanmamıştır. Eser, harekeli nesih ile yazılmış olup her sahife 19 satırdan oluşmaktadır. Eser okunaklıdır ve herhangi bir tahribat söz konusu değildir. Ayetler, hadis ve konu başlıkları kırmızı mürekkeple; açıklamalar ise siyah mürekkeple yazılmıştır. Satır içinde unutulmuş kelimeler veya ekler sayfa kenarına eklenmiştir. Her surenin başında surenin nerede nazil olduğu (Mekkî ya da Medenî) belirtilmiştir. Surelerin ayet sayıları da Arapça sayılar ile ifade edilerek belirtilmiştir. Bazı surelerin kelime hatta harf sayısına kadar verilmiştir. Eser En'am suresinin tefsiri ile başlamıştır. Eserin metin kısmından önce içindekiler kısmı gibi bir şerh mevcuttur. Bu şerhte hangi surelerin hangi varaklar arasında geçtiği belirtilmiştir. Bu özellik o dönem eserlerine göre ayırt edici bir hususiyet göstermektedir:

En'am: 1-44

1(<https://sorularlailamiyet.com/tefsir-ekolleri-ve-tefsir-cesitleri-nelerdir-peygamber-efendimiz-sav-sahabe-tabiin-ve-sonraki-erisim-tarihi>: 02.02. 2019)

Araf: 45-89

Enfâl: 90-109

Tevbe: 110-149

Yûnus: 150-171

Hûd: 172-197

Yûsuf: 198-----

Ra'd: -----

İbrâhîm: -----

Hicr: 213-223

Nahl: 224-250

Benî İsra'îl: 251-280

Kehf: 281

Aynı sayfada “aded-i sûre-i şerîf 11” diye bir kayıt bulunmaktadır. Bu kayıttan da on üç surenin tefsirinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Hatta bazı peygamber isimlerinin hangi sayfalarda geçtiği (Salih 185, Lût 187, Hazret-i Nûh 177, Hûd 183, İbrâhîm 210) gösteren kayıt da mevcuttur.

İnceleme

Eski Anadolu Türkçesinin yaygın ses özelliklerini bu eserde görmek mümkündür. Birkaç örnek vermek gerekirse:

- EAT’de birden fazla heceli kelimelerin sonunda bulunan kalın ve ince g’lerin erimesi özelliği bu eserde “دوه deve” ve “قامو kamu” kelimelerinde görülür.

-İkinci ve daha sonraki hecelerin başında bulunan ince g’lerin erimesi özelliği “بيله bile” ve “ایو eyü” örneklerinde karşımıza çıkmaktadır.

-Söz başındaki bir kısım t’lerin tonlulaşma özelliği “دوه deve” ve “دیری diri” kelimelerinde görülmektedir. Eserde geçen “طاغ tag” kelimesinde ise tonlulaşma gerçekleşmemiştir.

-Kelime başında bir kısım ince k’lerin tonlulaşması “کجه gice”, “گۆل göñül” ve “گرو girü” kelimelerinde karşımıza çıkar.

Eser harekeli bir metin olduğu için ünlü harfler gösterilmemişse bile o ünlü, hareke ile işaretlenmiştir.

A ünlüsü: metinde elif veya güzel he ile belirtilmiş bunların kullanılmadığı yerlerde de “a” ünlüsü hareke ile ifade edilmiştir اَرَسَنده “arasında”

E ünlüsü: Türkçe kelimelerde harf ile pek gösterilmez. Fakat metin harekeli olduğu için üstün ile işaretlenmiştir. Örnek: ایدُر “eydür”. Ortada ve sonda ise gerek duyduğu yerlerde he harfi ile belirtilmiş veya he harfini kullanılmamışsa yine hareke ile yetinilmiştir. Örnek: کجه (gice)

(üzerine) اَزَرَنه

I ünlüsü: Genellikle hareke ile gösterilmiştir. Sonda ise hem hareke hem de harf ile yazılmıştır. Örnek: قلمشدر.

İ ünlüsü: İ ünlüsü ye harfiyle belirtilmiştir. Harekeli olduğu için esresini de kullanılmıştır. Örnek: كيجنه (gice). Bazen de hareke ile yetinmiştir. Örnek: ايچنده (içinde) kelimenin sonunda ise hem hareke hem de harf kullanılmıştır. (ايندى indi)

O ünlüsü: اودون odun, اوتوروردی otururdu, اوغلانلرينى oğlanlarını ilk hecede hem hareke hem de harfle yazılmış.

Ö ünlüsü: Hecelerde hem hareke hem de harfle yazılmıştır. “يونيندن yöninden”

U ünlüsü: İlk hecede hareke kullanılmış ikinci hecede ise hem hareke hem de harf kullanılmıştır. (بيورمق buyurmak). Bazen de hemen ilk hecede hem vav harfini hem de ötre yi kullanmıştır. (بولاردن bulardan örnek: اورنك)

Ü ünlüsü: Genellikle hem harf hem de hareke ile gösterilmiştir. Kelime sonunda ise hem hem de hareke ile gösterilmiştir. (گون gün, المكيچون elmegiçün)

B ünsüzü: Başta b ile gösterilmiştir. (بارماغيله barmağıyla) Sonda ise özellikle gerundium eki olan ip, ip ile gösterilmiştir. (واروپ varub)

H ve h ünsüzleri: Bazı kelimelerde h ile bazı kelimelerde ise h ile yazılmıştır. Bu harfin kullanımında bir birliktelik söz konusu değildir. (örnek خاتون hatun kelimesi)

C-ç ünsüzleri: Bazı kelimelerde c bazılarında ise ç tercih edilmiştir. Hatta bazı kelimelerde hem c ile hem de ç ile yazılmıştır. (آغاج ağaç - آغاچ ağaç)

T-d-đ ünsüzleri: Bazı kelimeler t ile bazı kelimeler đ ile bazıları ise d ile yazılmıştır. Bunun herhangi bir standartı yoktur. (Örnek: طاع tag, طول tol, دولدور doldur)

K, k, g, ğ ünsüzleri: k ünsüzü iki ünlü arasında kaldığı kelimelerde ğ'ya dönüşmüştür. k ünsüzü ise g'ye dönüşmüştür. (kılmağı- bollığına; rasülligümi- virdüğünüze)

S-ş ünsüzleri: Bazı kelimelerde s (سوچ suç) bazı kelimelerde ş (صارو şaru) tercih edilmiştir.

Bu eser, tarafımızdan hazırlanan doçentlik takdim tezi olarak hazırlanmıştır.

KAYNAKLAR

Çetin, Abdalbaki, (2007). “Ebu'l-Leys Semerkandî Tefsirinin Türkçe Tercümesi Üzerine” Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.22, s. 53-101

Devellioğlu, Ferit, (2013). “Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat”, 30. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara.

Ertaylan, İsmail Hikmet,(1952). Türk Edebiyatı Örnekleri VII, Ahmed-i Dâ'î Hayatı ve Eserleri, İstanbul.